

HRVATSKA U EUROPSKIM REGIONALIZACIJAMA: REGIONALIZACIJA KAO INTEGRACIJA ILI GEOGRAFIJA MOĆI

Mirela SLUKAN ALTIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 913(497.5-9)
Pregledni rad

Primljeno: 8. 1. 2007.

Hrvatska kao prostor susjedanja različitih prirodnih regija, kulturnih krugova, jezika i religija ima izrazito prijelazni karakter, pa je stoga često s obzirom na prevladavajuće kriterije regionalizacije premješšana iz jedne regije u drugu. Tako je u zadnjih 70-ak godina Hrvatska u raznim regionalizacijama Europe bila definirana kao južnoeuropska, istočnoeuropska, srednjoeuropska, jugoistočna ili pak mediteransko-podunavska zemlja. Takvo "seljenje" Hrvatske iz jedne regije u drugu rezultat je različitih kriterija regionalizacije uvjetovanih promjenama u geografskom shvaćanju regije, ali još više promjenama u društveno-političkim odnosima na europskom kontinentu. U najnovije vrijeme u sklopu integracijskih procesa Europe odvija se proces formiranja euroregija koje su posve promijenile dosadašnje shvaćanje europske regionalizacije. Naime, granice starih europskih regija strogo su poštovala cjeline državnih teritorija, pa su granice regija uvijek pratile državne granice. Novi sustav euroregija koji ustraje na uspostavljanju transnacionalne i transkulturalne regije svakako ima niz prednosti, no u općem trendu globalizacije i krize identiteta nosi i čitav niz rizika. Pod klinkom regionalizma, decentralizacije i stvaranja prirodnih geografskih cjelina nesputanih državnim granicama u konačnici krije se integracija i slabljenje nacionalnih identiteta, s ciljem formiranja nadsnacionalnoga europskog identiteta.

Ključne riječi: regionalizacija Europe, integracija, nacionalni identitet, geografski položaj Hrvatske, euroregije

✉ Mirela Slukan Altić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10 001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Mirela.Altic@pilar.hr

POJAM GEOGRAFSKE REGIJE I NAČELA REGIONALIZACIJE

Pod pojmom geografske regije razumijevamo dio kontinenta zajedničkih ili sličnih osobina. Geografska regija posljedica je istovrsnosti ili zajedništva na dvije moguće razine. Regiju može činiti prostor s homogenim pejsažnim ili funkcionalnim osobinama ili pak heterogeni prostor čije kumulirane različite osobine čine cjelinu različitu od susjednih regija. Ova druga razina definiranja regije sintetičke je naravi i danas se češće rabi. Ona se temelji na složenijim načelima poštivanja čitavoga niza čimbenika te daleko bolje odražava složenu geografsku stvarnost (Klemenčić, 1997., 199-200).

Načelo fizionomske homogenosti u prošlosti je imao veću primjenu, a potječe iz tzv. determinističke faze razvoja geografske znanosti, kada se smatralo da prirodni čimbenici imaju presudan utjecaj na prostor i formiranje regija, dok se utjecaj čovjeka smatrao sporednim. U skladu s determinističkim pristupom u regionalizaciji, granice regije redovito su bile određene prirodnim granicama (rijekama, planinama). S vremenom se pristup regionalizaciji mijenjao, pa se sve veće značenje davalo antropogenim utjecajima. Tako morfogenetski pristup, poštujući prirodne čimbenike, sve više ističe potrebu kompleksnijeg uvida u socijalne čimbenike koji utječu na prostor i stvaranje regija (Ruppert, Schaffer, Maier, Paesler, 1981., 15). U skladu s tim, ovdje su granice regija bile određene prije svega socijalnim čimbenicima – stanovništvom, ekonomijom, vlasništvom i sl. Oba navedena pristupa – deterministički i morfogenetski – razlikovala su prostor dijeleći ga na fizionomski homogene regije.

Pedesetih godina 20. stoljeća počelo se uviđati da takva sistematizacija kriterija regionalne diferencijacije na tzv. prirodne i društvene čimbenike proturječi biti geografskoga prostora. Cilj geografske regionalizacije nije dioba prostora, nego objašnjavanje objektivno postojeće regionalne prostorne diferencijacije, pa se kriteriji izdvajanja ne mogu ograničiti samo na jednu skupinu komponenata prostornoga kompleksa (Rogić, 1963., 115). Tada se pojavljuju tzv. funkcionalne regionalizacije, koje izdvajaju regije na temelju njihove kompleksne funkcionalne povezanosti, a ne isključivo na osnovi njihovih homogenih pejsažnih osobina. Tako sada regiju može činiti i heterogen prostor koji je povezan djelovanjem jednog čimbenika ili više njih, u pravilu gravitacijskom snagom urbanih središta (odnos centar – periferija) ili nekim drugim društvenim interesom. Tako su dobivane regije koje čine funkcionalno-nodalno jedinstvo.

Dakako, na sva opisana načela regionalizacije, osim geografskih čimbenika, manje ili više uvijek su djelovali i vanjski čimbenici, osobito ekonomski i politički interesi, koji su re-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 351-372

SLUKAN ALTIĆ, M.:
HRVATSKA U...

dovito djelovali kao korektiv na geografsku regionalizaciju prostora, uspostavljajući regije u skladu s trenutačnim društvenim kontekstom. Promjenom društvenoga ili političkoga konteksta redovito dolazi do nove diferencijacije prostora, koji uspostavlja nove regije u skladu s novim potrebama. Hrvatska, koja je često mijenjala pripadnost državno-pravnim cjelinama kao i unutrašnje uređenje, vrlo dobro potvrđuje snažan utjecaj ekonomskih i političkih interesa na upravno-teritorijalni ustroj. Iako su se sve regionalizacije Hrvatske u 20. i na početku 21. stoljeća pozivale na prirodne cjeline i logiku prostorne organizacije, pri svakoj uspostavi novoga državnog ili političkog sustava regionalizacija Hrvatske zamjetno se mijenjala. Tako je Hrvatska prošla širok spektar teritorijalne organizacije od županija, banovina, oblasti, župa, kotarova, zajednica općina do novoga teritorijalnog županijskog ustroja, koji također često nije sasvim u skladu s načelima geografske regionalizacije.¹

REGIONALIZACIJE EUROPE U 20. STOLJEĆU

Opisane dvojbe i pristupi do kojih je u geografskoj znanosti dolazilo oko regionalizacije pojedinih zemalja odražavali su se i na regionalizacije europskoga kontinenta. Primjenom različitih kriterija pri regionalnoj podjeli Europe u zadnjih 70-ak godina dolazilo se do osjetno drukčijih rezultata. Karta glavnih europskih reljefnih cjelina ili klimatskih tipova nimalo se ne podudara s podjelom Europe na narodnosne ili religijske uvjetno-homogene cjeline ili pak s podjelom na ekonomske ili funkcionalne cjeline. Primjena geopolitičkih i ekonomskih čimbenika u raščlambi Europe podložna je velikim promjenama, pa tijekom vremena opet daje različite rezultate (Klemenčić, 1997., 200). Posljedica toga jest velik broj regionalizacija, koje su s vremenom – ovisno o promjeni društvenoga, ekonomskoga i političkoga konteksta – rezultirale različitim podjelama europskoga kontinenta. U tim se regionalizacijama položaj Hrvatske osobito mijenjao.

Temeljna regionalna podjela Europe koja je bila osnova regionalizacijama u prvoj polovici 20. stoljeća teži pojednostavnjenoj geometrijskoj podjeli kontinenta sastavljenog od 5 cjelina – europske jezgre i četiri rubna područja – južnog, sjevernog, zapadnog i istočnog. U skladu s tim načelom europski kontinent dijelio se na Sjevernu, Zapadnu, Južnu, Istočnu i Srednju Europu (usporedi regionalizaciju Europe francuskoga geografa Raoula Blancahrda iz 1936. godine). Ta se regionalizacija prije svega oslanjala na prirodno-geografsku raščlambu europskoga kontinenta na kontinentalnu jezgru i njezine rubne dijelove, no već se i ovdje jasno uočava utjecaj geopolitike.

SLIKA 1
 Regionalizacija Europe
 po R. Blanchardu
 (1936.)

Regionalna cjelina Istočne Europe poistovjećivala se s europskim dijelom SSSR-a. To potvrđuje i činjenica što su Estonija, Latvija i Litva 1936. definirane kao dio Sjeverne Europe, dok su do 1919., dok su se nalazile u sastavu Rusije, bile definirane kao dio Istočne Europe. Utjecaj politike na regionalizaciju ovih država ponovit će se i nakon 1939., kada su se spomenute države ponovno našle u sastavu SSSR-a, a samim time i u sastavu Istočne Europe. Osobito neobičan položaj u ovoj je regionalizaciji dobila i Bugarska, koja je ovdje također pridružena Istočnoj Europi kao uska zona između srednjoeuropske Rumunjske i južnoeuropske Grčke, no kada znamo da je bugarska državnost 1878. ostvarena uz snažnu rusku podršku radi potiskivanja prevlasti Osmanlija, ova anomalija postaje manje neobična. I ostale europske regije već su tada definirane uz jak utjecaj geopolitike. Naime, kako je europska povijest međuratnog razdoblja bila uvelike određena politikom suprotstavljanja sovjetskoj Rusiji, vodeće države protusovjetske politike – Francuska i Velika Britanija – definirale

su zajedničku regiju Zapadne Europe, dok je tampon-zonu između tako definiranoga kapitalističkog zapada i sovjetskog istoka činila Srednja Europa, sastavljena mahom od država nastalih raspadom njemačkoga carstva i Austro-Ugarske. Južnu Europu činile su sve zemlje koje su imale izlaz na Sredozemno more, uključujući i Portugal. U skladu s tim, Hrvatska je zajedno s ostatkom Kraljevine Jugoslavije, Portugalom, Španjolskom, Italijom, Albanijom i Grčkom činila Južnu Europu. Pri tome je zanimljiva podudarnost što je u svim zemljama tadašnje Južne Europe u vrijeme nastanka ove regionalizacije vladao režim diktature (u Grčkoj general Joannis Metaxas državnim je udarom uveo diktaturu 1936., u Portugalu je od 1932. diktatorski vladao Antonio de Olivier Salazar, u Španjolskoj 1936. general Franco počinje preuzimanje vlasti, Mussolini je vladao Italijom, koja je sklopila pakt s Albanijom, dok je u Jugoslaviji bila na snazi diktatura kralja Aleksandra).

● SLIKA 2
Regionalizacija Europe
po G. D. Hubbardu
(1952.)

Završetkom Drugoga svjetskog rata postoje pokušaji vraćanja geografske regionalizacije utemeljene na prirodogeografskom determinizmu, no taj je pokušaj ostao bez snažnijeg

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 351-372

SLUKAN ALTIĆ, M.:
HRVATSKA U...

rezultata. Naime, G. D. Hubbard raščlanio je 1952. Europu na regije utemeljene na klimatskim obilježjima, dijeleći je na zemlje oceanske klime, zemlje sredozemne klime, središnje zemlje prijelazne klime, zemlje baltičke klime, kontinentske klime te zemlje donjega Podunavlja, koje je zajedno s Rumunjskom i Bugarskom činila i Jugoslavija (taj se pojam često označuje i pojmom Jugoistočne Europe, koji je danas češće u upotrebi). Ova je podjela, dakako, imala čitav niz manjkavosti i nedosljednosti – od toga da klimatske zone ne mogu poštovati državne granice, kao što je to bilo u ovoj regionalizaciji, do toga da je i sam autor, suočen s kompleksnosti klimatskih tipova i podtipova, čak tri od šest ponuđenih regija karakterizirao kao prijelazne (baltička prijelazna klima, središnja prijelazna klima i zemlje donjega Podunavlja, koje očito imaju prijelazni karakter između kontinentalne i mediteranske klime).

Godine 1961. George W. Hoffman uspostavlja novu regionalizaciju, koja dijeli europski kontinent na 6 regija. Ovaj američki geograf, koji se posebno bavio područjem Jugoistočne Europe i njihovim ekonomijama, uspostavio je podjelu na temelju političkih i ekonomskih pokazatelja.

● SLIKA 3
Geografske regije
Europe po Hoffmanu
(1961.)

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 351-372

SLUKAN ALTIĆ, M.:
HRVATSKA U...

Za razliku od većine regionalizacija, područje SSSR-a posebno izdvaja, dok Istočnu Europu čine sve socijalističke zemlje, s iznimkom tadašnje DR Njemačke. Čak i tadašnja Čehoslovačka, koja ima izrazito središnji položaj unutar europskoga kontinenta, zbog svoga socijalističkog uređenja pridružena je istočnoeuropskim zemljama. I položaj Hrvatske ovdje je određen isključivo njezinim tadašnjim društveno-političkim uređenjem, pa je svrstana u zemlje Istočne Europe. Srednju Europu Hoffman uglavnom poistovjećuje sa zemljama njemačkoga govornog područja, pa ju čine obje Njemačke, Austrija i Švicarska, prepolivši dotadašnja shvaćanja Srednje Europe. Sjevernu Europu, po Hoffmanovu mišljenju, čine sve zemlje Skandinavskoga poluotoka plus Danska i Island, a Zapadnu već tradicionalno Francuska i Velika Britanija s Irskom, kojima su se sada pridružile i zemlje Beneluxa (Belgija, Nizozemska, Luksemburg).

Samo godinu dana kasnije francuski geograf Jean Gottmann predlaže potpuno novu regionalizaciju s nekim posve novim rješenjima.

● SLIKA 4
Geografske regije
Europe po Gottmannu
(1962.)

Njegova regionalizacija donosi potpuno novu podjelu Europe, koja je najkarakterističnija po tome što je posve izbacio pojam Sjeverne Europe, pripajajući nordijske zemlje Srednjoj, odnosno Zapadnoj, Europi. Naime, tradicionalni pojam Zapadne Europe, koji je obuhvaćao Francusku, Benelux i Englesku s Irskom, Gottmann je proširio na Island, Dansku, Norvešku i Švedsku. Nadalje, Švicarsku, koja je u svim dotadašnjim regionalizacijama bila definirana kao izrazito srednjoeuropska zemlja, također je definirao kao zapadnoeuropsku. Pojam Istočne Europe Gottmann je suzio na prostor europskoga dijela SSSR-a, a Srednju Europu "dopunio" je dijelom zemalja socijalističkoga bloka, postavivši Dunav kao južnu granicu Srednje Europe. Južna Europa definirana je u skladu sa starijim teorijama, a u nju su uvrštene sve zemlje koje imaju izlaz na Sredozemlje te im je dodana Bugarska, čiji položaj također u većoj mjeri određuje maritimni pojas, u ovom slučaju izlaz na Crno more. U svojoj podjeli europskoga kontinenta Gottmann se vodio gotovo isključivo prirodnim čimbenicima i geografskim položajem pojedinih zemalja, ne poštujući odviše njihovu međusobnu funkcionalnu vezu. Tako se, primjerice, Finska našla kao tampon-zona između Istočne i Zapadne Europe, a nije se poštovala usmjerenost Finske prema ostalim nordijskim skandinavskim zemljama. Hrvatska se, zahvaljujući svom izlazu na Jadransko more, našla u sastavu Južne Europe.

Iz prethodnog prikaza vidi se da zbog različita pristupa regionalizaciji, s jedne strane, te vrlo razvedena oblika Europe koja je i sama svojevrsan poluotok Azije, s druge, definiranje europskih regija nikada nije bio lak i jednoznačan posao. Uz jak utjecaj geopolitike, čiji je utjecaj podložan velikim promjenama, prijelazni karakter mnogih europskih zemalja otežava određivanje regija strogih granica u koje ulaze cjelokupni državni teritoriji pojedinih država. Tako npr. kod definicije južnoeuropskih zemalja (sve zemlje koje imaju izlaz na Sredozemno more) odmah dolazimo do problema Francuske, koja ima izlaz na Sredozemlje, ali i još veći izlaz na Atlantik. Isti je problem sa Španjolskom, koja ima karakter izrazito prijelaznih osobina. Istodobno, Portugal, čiji je geografski položaj ponajviše određen Atlantikom, po svojim prirodnim obilježjima i kulturnom razvitku posve pripada mediteranskoj regiji, dakle Južnoj Europi. Dakle, Španjolska, Portugal i Francuska zemlje su izrazito prijelaznoga karaktera. Jedine nedvojbeno zapadnoeuropske zemlje prema svim kriterijima regionalizacije bile bi Irska, Velika Britanija i zemlje Beneluxa.

Najmanjim promjenama unutar regionalizacija Europe bile se podvrgnute sjeverne zemlje. Zahvaljujući izrazito poluotočnom (Švedska, Finska, Norveška, Danska), odnosno o-

SLIKA 5
Regije Europe s prijelaznim područjima (po M. Klemenčiću, 1997.)

točnom, položaju (Island), sjevernoeuropske zemlje prirodno su najodjeljenije od ostatka europskoga kontinenta, pa njihov položaj također uglavnom nije sporan. Neka obilježja Sjeverne Europe imaju i Litva, Estonija i Latvija, iako se one zbog velikih razlika u ekonomskom razvoju češće definiraju kao istočnoeuropske zemlje.

Malo je promjena u granicama regije doživjela i Istočna Europa, koja se prije uvelike poistovjećivala sa SSSR-om ili pak blokom socijalističkih zemalja, dok se danas Istočnom Europom uglavnom smatraju zemlje istočno od Karpata, što opet obuhvaća većinu zemalja nastalih raspadom SSSR-a (jedina su iznimka već spomenute Litva, Estonija i Latvija).

Najveće promjene doživjela je definicija Srednje Europe, uz koju se vežu i sve promjene u određivanju položaja Hrvatske. Više od svih drugih regija, pojam Srednje Europe definirao se prije svega njezinim različitostima u odnosu na susjedne regije, a manje njezinom stvarnom homogenošću. Tako je pojam Srednje Europe u 20. stoljeću najviše bio uvjetovan

geopolitičkim promjenama. Dok se 1930-ih godina u njemačkim teorijama uglavnom poistovjećivao s velikonjemačkom koncepcijom životnoga prostora (*Lebensraum*), u zapadnoeuropskoj literaturi to je poglavito tampon-zona između njemačkog i ruskog etnikuma. No i danas u definiranju Srednje Europe postoje zemlje izrazito prijelaznih karakteristika. Osim Rumunjske, koja čini prirodni spoj Istočne i Srednje Europe, jedna od prijelaznih zemalja svakako je i Hrvatska. Njezin sjeverni dio pripada srednjoeuropskoj regiji, dok južna Hrvatska s izrazito mediteranskim naslijeđem svakako pripada krugu južnoeuropskih zemalja. Osim Hrvatske, izrazite osobine prijelaznoga prostora imaju Bosna i Hercegovina te Srbija i Makedonija.

Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do podjele te središnje tampon-zone na zapadni – kapitalistički – blok i istočni – socijalistički. Ta je podjela stvorila nov, uvelike suženi pojam Srednje Europe, koji se raspadom socijalističkoga sustava ponovno počeo mijenjati, vraćajući u sastav Srednje Europe sve zemlje koje su mu položajem i kulturnom krugu u povijesti pripadale. Naime, padom Berlinskoga zida i osamostaljivanjem malih naroda vraća se i svijest o povijesnoj utemeljenosti srednjoeuropskoga kulturnog kruga. Nadnacionalna Austro-Ugarska Monarhija, kao najveće katoličko carstvo u Europi, ostavila je za sobom kulturno zajedništvo i donekle zajednički ekonomski karakter. Kulturološki, povijesni i religijski argumenti pripadanja Srednjoj Europi prisutni su u svim pokušajima definiranja srednjoeuropskoga prostora. Zajednički kulturni, povijesni i religijski korijeni određuju Srednju Europu kao one države koje su izvan Zapadne Europe, a pripadaju katoličko-protestantskoj kulturi. U duhu ekumenizma i promicanja demokratskih vrijednosti i načela Zapada, današnje shvaćanje Srednje Europe sve više zanemaruje povijesne i religijske argumente, stavljajući opet težište na političke kriterije, zajedničke interese i sustave sigurnosti. Tako zbog ponovnog utjecaja politike, iskoristivši probleme definiranja južnih granica Srednje Europe te prijelaznoga karaktera pojedinih zemalja, neke regionalizacije južni dio Srednje Europe izdvajaju kao zasebnu cjelinu – Jugoistočnu Europu, koju kao zasebnu cjelinu čine tako Grčka, Rumunjska, Bugarska, Albanija, Srbija, Crna Gora, Makedonija i Hrvatska.² Iako pojam Jugoistočne Europe dobro odražava prijelazne osobine toga područja, on proturječi osnovnoj geometriji kontinenta, a uzmemo li u obzir da se Europom smatra i velik dio Rusije (kao granica obično se uzima Ural), prije spomenuti prostor definiran kao jugoistok uopće se ne nalazi na jugoistočnom rubu kontinenta, nego čini središnji dio južnoga europskog pročelja koje se proteže od Pirenejskoga poluotoka do Polvolžja. Riječ je, dakle, o središnjem dijelu Južne Europe.

SLIKA 6
Geoekonomska
regionalizacija po
M. Foucheru (1993.)

Ono što je zajedničko gotovo svim navedenim regionalizacijama jest da su sve do najnovijeg vremena granice regija u pravilu činile granice država. Devedesetih godina, kada se u okviru Europske unije počinju sve intenzivnije osnivati eu-roregije, praksa definiranja europskih regija u skladu s političkim granicama polako se ipak napušta. Regionalizacija Europe počela je dobivati nove obrise, određene prije svega ekonomijama pojedinih zemalja i njihovim suradnjama sa susjednim područjima. Tako nastaje suvremena geoekonomska regionalizacija Europe, koja se temelji na sintetičkim načelima koja uzimaju u obzir cjelokupnu geografsku stvarnost.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 351-372

SLUKAN ALTIĆ, M.:
HRVATSKA U...

vitaciji pojedinih područja. Ova regionalizacija dijeli hrvatski prostor na dvije regije – sjeverni, koji pripada Srednjoj Europi, i južni, koji pripada području Mediterana. Ova regionalizacija možda najtočnije definira Hrvatsku kao zemlju susjedanja srednjoeuropskih i mediteranskih utjecaja. Položaj Hrvatske zbog njezinih prijelaznih prirodno-geografskih osobina uvijek je bilo teško definirati, osobito u starijim regionalizacijama, koje su strogo pratile državne granice. Činjenica da se upravo na malom prostoru Hrvatske susjete toliko različitih prirodnih i društvenih čimbenika odrazilo se na to da je upravo hrvatski prostor uvijek bio na dodiru više različitih regija, što je uvjetovalo njezino lako premještanje iz jedne regije u drugu. S druge strane, položaj Hrvatske na južnom europskom proćelju nužno je određivao položaj Hrvatske kao rubne zemlje regije. No rub ovdje ne znači i periferiju. Naime, upravo je spomenuto mediteransko proćelje u dugom povijesnom razdoblju bilo središte europske kulture i znanosti, određujući i Hrvatsku kao njezin važan sastavni dio.

NOVI REGIONALIZAM – EUROPSKA UNIJA I KONCEPT EUROPE REGIJA

Europska je unija jedinstven oblik nadnacionalne zajednice nastale kao rezultat procesa suradnje i integracije koji je započeo 1951. godine između šest europskih država (Belgije, Francuske, Njemačke, Italije, Luksemburga i Nizozemske). Nakon više od pedeset godina postojanja i pet valova proširenja, Europska unija danas broji 25 članica, koje zajedno imaju 455 milijuna stanovnika. Konceptija Europske unije od njezina osnivanja do danas osjetno se promijenila. Od početne ekonomske zajednice prerasla je u snažnu političku zajednicu s osobinama državnosti. Sukladno rastu i promjeni koncepcije Europske unije, čak 25 nacionalnih ekonomija, politika i identiteta postaju smetnja njezinim političkim ambicijama. Iako se u načelu ističe da će Unija poštovati nacionalne identitete država članica, posve je očito da joj više odgovara koncept Europe regija, a ne zajednice nacionalnih država. Sukladno tome, Europska unija već dugo zagovara načelo regionalnog razvoja temeljenog na unutrašnjoj regionalizaciji europskih država. Tako su stvorene tzv. regije Europe (*regions of Europe*), koje čine regionalne jedinice nacionalnih država članica i država koje će to tek postati, a koje imaju službeni status i u okviru matične države (u pravilu riječ je o jedinicama upravno-teritorijalnog ustroja). Ukupno ima čak 255 regija u 30 europskih država. Rezultat takva djelovanja Europske unije jest krajnja defragmentacija nekadašnjih velikih europskih regija u niz malih nacionalnih regija. Opisani trend defragmentacije nacionalnih prostora osobito je ojačao 1985. godine, kada je u Strasbourgu osnovana Skupština europskih regija

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 351-372

SLUKAN ALTIĆ, M.:
HRVATSKA U...

(*Assembly of European Regions*) kao tijelo Europske unije koje promiče sudjelovanje regija u donošenju politika na europskoj razini te međuregionalnu suradnju. Njezina je zadaća zastupanje interesa regija promicanjem regionalizacije te institucionaliziranjem sudjelovanja regija u europskoj politici (Vukelić, 2005., 82). Ta zajednica okuplja sve europske regije, uključujući i one izvan EU. Skupština europskih regija danas broji 255 članica iz 30 europskih država. Osim što je time institucionalizirano sudjelovanje regija u političkom životu Europe, omogućeno je i da se model regionalizacije Europe postavi kao jedan od modela izgradnje ujedinjene Europe. Konačno, ugovorom iz Maastrichta 1992. godine regijama je omogućeno da imaju predstavnike u Vijeću EU (Vijeću ministara), a još važnije, formirano je i novo političko tijelo – Odbor regija (*Comitee of regions*),³ koji je uz Gospodarski i Socijalni odbor postao drugo savjetodavno tijelo EU sa sjedištem u Bruxellesu. Tako su, konstituiranjem Skupštine europskih regija i Odbora regija, regije Europe dobile snažan instrument vlastita društveno-političkoga djelovanja i mimo nacionalnih državnih tijela.

SLIKA 7
Regije Europe – Europa
regija (izvor: *Assembly of European Regions*,
2005.)

U regije Europe uključen je i hrvatski nacionalni prostor. Regije Europe u sklopu Hrvatske obuhvaćaju 21 regiju, koje

zapravo čine sve hrvatske županije. Na razini Hrvatske, time je upravno-teritorijalni ustroj Hrvatske izjednačen s geografskim regijama. Iako je to u skladu s napucima za formiranje regija Europe (podsjetimo se, uvjet da bi neki prostor bio regija Europe, mora imati i službeni status autonomne jedinice unutar matične države), u slučaju malih zemalja čije su jedinice teritorijalnog ustroja tako male kao one u Hrvatskoj to može biti velik problem. Naime, kada imamo na umu da je prosječna površina hrvatskih županija tek nešto više od 2500 km² i pri tome često ne čine cjelovitu funkcionalnu regiju s odgovarajuće jakim regionalnim centrom, takav pristup regionalizaciji za Hrvatsku svakako je upitan. Tako se često i u samoj Hrvatskoj mogu čuti prijedlozi da se županije udruže u veće, funkcionalnije regije, koje bi bile operativnije jedinice regionalnog razvoja, a koje bi ujedno postale i nove hrvatske regije Europe.

UJEDINJENA EUROPA I TRANSNACIONALNE EUROREGIJE

Devedesetih godina 20. st. u regionalizaciji Europe dolazi do posve novih trendova. Pojava geoekonomske regionalizacije koja nije sputana državnim granicama bila je tek uvod u snažniju afirmaciju euroregija. Takav trend svakako je podržavala i Europska unija, koja je od prvotne ideje Europe regija sastavljene od nacionalnih regija počela promicati tzv. euroregije kao transnacionalne i transkulturalne regije. Iako se euroregije na prvi pogled osjetno ne razlikuju od standardnih geoekonomske regija, njihov položaj ipak je znatno drugačiji, a posljedice njihovih potencijalnih djelovanja dalekosežnije od bilo koje dotadašnje geografske regije.

Pojam Euroregije unutar EU javlja se već 1970-ih godina, no tek 1990-ih godina njihov broj počinje naglje rasti otkako one efektivno počinju jače utjecati na prostornu organizaciju i ekonomiju Europe. Osnovni kriterij za stvaranje euroregije jest da se radi o regiji koja obuhvaća dijelove teritorija barem dvije države (transgranična regija), a temelji se na obostranom dogovoru država o zajedničkoj suradnji.

Euroregije se ne osnivaju samo na području Europske unije, pa ih danas u Europi ima više od 60, a broj im raste iz dana u dan (usporedi popis euroregija u prilogu). Njihova veličina osjetno varira – od regija koje čini tek nekoliko općina do regija koje zahvaćaju velike dijelove europskog kontinenta. Nadalje, vidljiv je izrazito nepravilan prostorni raspored euroregija unutar Europe. Koncentracija euroregija u pograničnim područjima pojedinih država toliko je velika da nerijetko dolazi i do preklapanja djelovanja dvaju euroregija (npr. na češko-njemačkoj ili češko-poljskoj granici). Istodobno, teritoriji nekih država jedva da su uključeni u koju euroregiju

SLIKA 8
Karta transnacionalnih
euroregija (izvor:
Council of Europe –
Euroregion)

(npr. Španjolska ili Francuska). Općenito, uočava se da je pojava euroregija češća u manjim državama nego u onim većima, kojima njihovo gospodarstvo omogućuje bolje zadovoljenje potrebe za ekonomskom i drugom suradnjom.

Ideja o euroregijama u početku postojanja Europske unije nije naišla na veći interes. Tako je do sredine 1980-ih bilo tek nekoliko euoregija, poglavito u okviru Sjeverne i Zapadne Europe. Što je potaknulo takav nagli interes pojedinih nacionalnih regija za uključivanje u transnacionalne euroregije? Euroregije najčešće čine prirodne geografske cjeline koje zbog prirodnih ili drugih društvenih čimbenika imaju i zajedničke razvojne interese. Iako ovdje utjecaj geopolitike na prvi pogled nije prisutan, politički interesi Europske unije svakako jesu. Prekretnicu u tom procesu svakako je označila 1990. go-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 351-372

SLUKAN ALTIĆ, M.:
HRVATSKA U...

dina, kada je osnovan program INTERREG s ciljem pripremanja pograničnih područja zemalja članica EU na zajednicu bez unutrašnjih granica. Upravo je taj program istaknuo kao svoj cilj intenzivnije stvaranje transnacionalnih euroregija koje će se, između ostaloga, financirati iz posebnih fondova Europske unije. Tako su i euroregije dobile onaj presudni poticaj, mogućnost dobivanja dodatnih materijalnih sredstava te političko djelovanje preko svojih predstavnika u tijelima Europske unije.

SLIKA 9
Jadranska euroregija
(izvor: Council of
Europe – Euroregion)

Trendu pristupanja euroregijama nedavno se pridružila i Hrvatska. Ove godine 6 zemalja, među kojima i Hrvatska, potpisalo je sporazum o osnutku Jadranske euroregije sa sjedištem u Puli koja okuplja sedam talijanskih regija, tri slovenske primorske općine, sedam hrvatskih jadranskih županija, Hercegovačko-neretvanski kanton BiH, čitavu Crnu Goru i šest okružja Albanije. Obrazloženje za osnutak Jadranske

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 351-372

SLUKAN ALTIĆ, M.:
HRVATSKA U...

euroregije jest međusobna geografska upućenost te iskorištavanje zajedničkih prirodnih resursa i prometnih veza, kao i očuvanje Jadrana kao vrijednoga prirodnog resursa. Regija obuhvaća 22 milijuna stanovnika i predstavlja jednu od većih euroregija. Pri tome valja napomenuti da Hrvatska kao zemlja nečlanica ne može za program INTERREG-a iskorištavati sredstva iz strukturnih fondova, nego može biti samo njezin partner te delegirati predstavnike u nadzorna i upravna tijela. Tek pristupom Hrvatske u punopravno članstvo, Jadranska će euroregija za Hrvatsku postati stvarno isplativa.

ŠTO KRIJE KONCEPT NOVE REGIONALIZACIJE EUROPE?

U zadnjih 15-ak godina regionalizacija se pokazala kao jedan od ključnih mehanizama kojima Europska unija ostvaruje svoje zacrtane političke ciljeve. Tako se jedna a priori geografska tema opet pokazala političkom. Geografija moći opet je presudno utjecala na prostornu organizaciju Europe. Naime, iako se u svim dokumentima Europske unije ističe poštivanje nacionalnih identiteta država članica, poticanjem regionalnih pokreta, regionalne samouprave i međuregionalnih suradnji ona oslabljuje u prvom redu nacionalne države i njihove institucije, otvarajući prostor za stvaranje nadnacionalnog identiteta kojima bi jačala vlastite institucije. Upravo koncept nove regionalizacije Europe to vrlo jasno potvrđuje.

Zahvaljujući svojim izravnim predstavnicima u Odboru regija te u Skupštini europskih regija, europske regije mogu donositi odluke bez prethodnoga konzultiranja s vladama nacionalnih država, što znači da je regijama omogućena stanovita autonomija u okviru EU. Dakako, tu su i relativno izdašna sredstva kojima EU potiče regionalni razvoj svojih regija, što dodatno potiče nacionalne regije da uspostave regionalnu i transgraničnu suradnju. Nadalje, zanimljivo je da regije Europe kao i njezine euroregije imaju svoje službene akte (Statut), predsjednika regije, svoje zajedničke organe, zastavu i simbole.

Iako ovakva ponuda za mnoge regije Europe može biti vrlo zanimljiva, mnogo važniju korist od nove regionalizacije ostvaruje njezin tvorac – Europska unija. S jedne strane, EU promiče regionalizaciju kao oblik decentralizacije, no s druge strane predstavnici regija u krovnim tijelima EU mogu omogućiti donošenje odluka mimo svojih matičnih država, što Europskoj zajednici omogućuje slabljenje nacionalnih država te centralizaciju odlučivanja unutar EU. Naime, decentralizacija je ovdje samo prividna, jer se usporedno s procesom regionalizacije odvijaju i procesi centralizacije EU, koji se možda najbolje vide iz nacrtu Ustava EU. Naime, on još osjetno proširuje ovlasti i na ona područja o kojima su odluke do sada donosili isključivo parlamenti nacionalnih država. Tako regio-

nalizacija ovdje služi kao aparat slabljenja nacionalnih identiteta i institucija nacionalnih država, čime se otvara prostor za oblikovanje nadnacionalnog, europskog identiteta formiranjem centraliziranoga političkog sustava Europske unije.

PRILOG: EUROREGIJE S GODINAMA NJIHOVA OSNUTKA

Naziv euroregije	Države članice	Godina osnutka
Jadranska euroregija	Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Italija Crna Gora, Slovenija	2006.
Archipelago (islands) committee	Finska, Švedska	1978.
ARKO (Arvika/Kongsvinger) euroregion	Norveška, Švedska	1978.
Baltic euroregion	Danska, Litva, Latvija, Poljska, Rusija, Švedska	1998.
Barents Euro-Arctic Council	Finska, Norveška, Rusija, Švedska	1993.
Bavarian forest – Bohemian Forest / Šumava euroregion	Austrija, Češka, Njemačka	1994.?
Belasica euroregion	Bugarska, Grčka, Makedonija	2003.
"BENEGO"	Belgija, Nizozemska	1980.
Benelux-Middengebied euroregion	Belgija, Nizozemska, Luksemburg	1948.
Beskydy Mountains euroregion	Češka, Poljska, Slovačka	2000.
Białowieża Forest euroregion	Bjelorusija, Poljska	2002.
Bornholm and Southwestern Skåne euroregion	Danska, Švedska	1980.
BUG euroregion	Bjelorusija, Poljska, Ukrajina	1995.
Carpathian Euroregion	Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Ukrajina	1993.
Central North committee	Finska, Norveška, Švedska	1977.
Cieszyn Silesia euroregion	Češka, Poljska	1998.
Cross-channel euroregion	Belgija, Francuska, Ujedinjeno Kraljevstvo	1991.?
Danube 21 euroregion	Bugarska, Rumunjska	1992.
Danube – Kris – Mures – Tisza euroregion	Mađarska, Rumunjska, Srbija	1997.
Dobrava euroregion	Češka, Poljska	2001.
East Sussex/Seine-Maritime/Somme euroregion	Francuska, Ujedinjeno Kraljevstvo	1993.?
Egrensus euroregion	Češka, Njemačka	1993.?
Elbe/Labe euroregion	Češka, Njemačka	1992.
Ems-Dollart euroregion	Njemačka, Nizozemska	1977.
"EUREGIO" – Euregio Gronau	Njemačka, Nizozemska	1958.
Glacensis euroregion	Češka, Poljska	1996.
Helsinki-Tallinn euregion	Estonija, Finska	1999.
Inn-Salzach euroregion	Austrija, Njemačka	1994.
Inntal euroregion	Austrija, Njemačka	1998.
Insubrica euroregion	Italija, Švicarska	1995.
International Lake Constance conference	Austrija, Njemačka, Švicarska	1997.
Karelia euregion	Finska, Rusija	2000.
Kvarken council	Finska, Norveška, Švedska	1972.
Languedoc-Roussillon/Midi-Pyrenees/Catalonia	Francuska, Španjolska	1998.
Mesta-Nestos euroregion	Bugarska, Grčka	1997.
Meuse-Rhine euroregion	Belgija, Njemačka, Nizozemska	1976.
Neisse euroregion	Češka, Njemačka, Poljska	1991.
Neman euroregion	Bjelorusija, Litva, Poljska, Rusija	1997.
North Calotte Council	Finska, Norveška, Švedska	1971.
Ore Mountains euroregion	Češka, Njemačka	1992.
Østfold-Bohuslän/Dalsland euroregion	Norveška, Švedska	1980.
Pomerania euroregion	Danska, Njemačka, Poljska, Švedska	1995.
Pomoraví – Záhorie – Weinviertel euroregion	Austrija, Češka, Slovačka	1999.
Praded euroregion	Češka, Poljska	1998.
Pro Europa Viadrina euroregion	Njemačka, Poljska	1993.
Raetia Nova euroregion	Austrija, Švicarska	?

Naziv euroregije	Države članice	Godina osnutka
Rhine-Waal euroregion	Njemačka, Nizozemska	1973.
Rhine-Meuse-North euroregion	Njemačka, Nizozemska	1978.
Saar-Lor-Luxembourg-Rhin euroregion	Njemačka, Francuska, Luksemburg	1995.
Salzburg-Berchtesgadener Land-Traunstein	Austrija, Njemačka	1993.
Scheldemondeuroregion	Belgija, Francuska, Nizozemska	1989.
Silesia euroregion	Češka, Poljska	1998.
Silva Nortica euroregion	Austrija, Češka	2002.
Spree-Neisse-Bober euroregion	Njemačka, Poljska	1992.
Tatras euroregion	Poljska, Slovačka	1994.
Tornio River Valley Council	Finska, Švedska	1987.
TriRhena euroregion	Njemačka, Francuska, Švicarska	1995.
Tyrol-South Tyrol-Trentino euroregion	Austrija, Italija	1998.
Via Salina euroregion	Austrija, Njemačka	1997.
West Pannonia euroregion	Austrija, Mađarska	1998.
White Carpathia euroregion	Češka, Slovačka	2000.
Zugspitze-Wetterstein-Karwende euroregion	Austrija, Njemačka	1998.

BILJEŠKE

¹ Opširnije o povijesti i problemima regionalizacije unutar hrvatskoga državnog teritorija vidi: *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.

² Geografski pojam Jugoistočne Europe nastao je u najboljoj namjeri da se izbjegne negativno naslijeđe vezano uz ime Balkana. Podudarnost prostornog opsega pojma Jugoistočne Europe i nekadašnjega povijesnog pojma Balkana uzrok je povremenoj kategorizaciji Hrvatske kao zapadnobalkanske zemlje, što je geografski svakako sasvim neprihvatljivo.

³ U Odboru regija sudjeluju samo regije iz država članica EU.

LITERATURA

Castells, M. (2002.), *Moć identiteta*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Fürst-Bjeliš, B. (1995.), *Pristup definiciji prostornog pojma tradicionalne regije*. Zbornik I. kongresa Hrvatskog geografskog društva, Zagreb, str. 326-330.

Ježić, M. (1992.), Nešto kulturoloških razmišljanja o regionalizmu u Hrvatskoj i Europi. *Društvena istraživanja*, 1 (1): 13-24.

Keating, M. (1998.), *The new regionalism in western Europe: territorial restructuring and political change*. Cheltenham: E. Elgar.

Klemenčić, M. (ur.) (1997.), *Atlas Europe*, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, poglavlje: Regija, regionalizacija i regionalizam.

Magaš, D. (2003.), Contemporary aspects of the geographical regionalization and administrative-territorial organization of Croatia. *Geoadria*, 8 (1): 127-147.

Marinović-Uzelac, A. (1992.), Regionalizacija iz vidokruga prostornog planiranja. *Društvena istraživanja*, 1 (1): 69-85.

Mutton, A. F. A. (1968.), *Central Europe: a regional and human geography*. London; Harlow: Longmans.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 351-372

SLUKAN ALTIĆ, M.:
HRVATSKA U...

Ormsby, H. R. (1935.), The definition of Mitteleuropa and its relation to the conception of Deutschland in the writings of modern German geographers. *Scottish Geographical Magazine*, vol. 51.

Perkmann, M. (2002.), *The rise of the Euroregion. A bird's eye perspective on European cross-border co-operation*. On-line papers – Department of Sociology, Lancaster University, <http://www.lancs.ac.uk/fss/sociology/papers/perkmann-rise-of-euroregion.pdf>

Perkmann, M., Sum, N. L. (2002.), *Globalization, regionalization, and cross-border regions*. Basingstoke: Palgrave.

Rogić, I. (1992.), Hrvatska i njezine regije. *Društvena istraživanja*, 1 (1): 25-36.

Rogić, V. (1963.), Geografski aspekt regije. *Geografski glasnik*, 25: 113-120.

Rogić, V. (1996.), Bitnost problematike regionalizacije i njezin odnos prema županijskog organizaciji. U: F. Mirošević (ur.), *Hrvatske županije kroz stoljeća* (str. 149-154), Školska knjiga, Zagreb.

Ruppert, K., Schaffer, F., Maier, J., Paesler, R. (1981.), *Socijalna geografija*. Zagreb: Školska knjiga.

Sinnhuber, K. (1954.), Central Europe – Mitteleuropa – Europa Centrale. An analysis of a Geographical Term. *Trans. Inst. Br. Geographers*, XX: 15-39.

Vukelić, K. (2005.), Regionalizacija danas, centralizacija sutra. *Revija za sociologiju*, XXXVI (1-2): 79-85.

Croatia in European Regionalisation: Regionalisation as Integration or Geography of Power

Mirela SLUKAN ALTIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

Croatia as a meeting point of various natural regions, cultural circles, languages and religions has had an extremely transitional character and has therefore, regarding the prevailing criteria of regionalisation, often been moved from one region to another. This has been the case for the last 70 years and Croatia has been, in various regionalisations of Europe, defined as a southern Europe, eastern Europe, central Europe, south eastern and Mediterranean-Danube country. Such 'removal' of Croatia from one region to another was a result of various criteria for regionalisation conditioned by changes in the geographical understanding of the region as well as by changes in the state-politics in the area of the European continent. In recent times, in the context of the integration processes of Europe, the formation of Euroregions is taking place, which is entirely changing the former understanding of European regionalisation. Namely, borders of older European regions had strictly respected the zones of a state's

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 351-372

SLUKAN ALTIĆ, M.:
HRVATSKA U...

territory and the regional borders always followed a state's borders. The new system of Euroregion, which insists on the establishment of trans-national and trans-cultural regions, certainly has many advantages, however, in general trends of globalisation and crisis of identity it carries many risks. Under the mask of regionalisation, decentralisation and the creation of natural geographic entities without the barriers of national borders, it ultimately conceals integration and weakens national identity, within the goal of forming an overall European identity.

Key words: regionalisation of Europe, integration, national identity, geographical position of Croatia, Euroregion

Kroatien innerhalb europäischer Regionalisierungsprozesse: Regionalisierung als Integration oder Geografie der Macht

Mirela SLUKAN ALTIĆ
Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Kroatien als Schnittpunkt verschiedener Naturräume, Kulturkreise, Sprachen und Religionen hat einen ausgesprochen übergangsmäßigen Charakter und wird daher in Anlehnung an jeweils vorherrschende Regionalisierungskriterien mal der einen, mal der anderen Region zugerechnet. Im Laufe der letzten 70 Jahre etwa hat man Kroatien so einmal als südeuropäisches, dann wieder als osteuropäisches, mitteleuropäisches oder südosteuropäisches Land, oder aber als mediterranes Donauland bestimmt. Die Gründe für die verschiedenen Zuordnungen sind in den unterschiedlichen Regionalisierungskriterien zu suchen, die aus jeweils wechselnden geografischen Bestimmungen hervorgingen, mehr noch aber in den sich ändernden gesellschaftspolitischen Verhältnissen auf dem europäischen Kontinent. In letzter Zeit zeichnet sich innerhalb des europäischen Integrationsprozesses die Ausbildung von Euroregionen ab, die unsere bisherige Auffassung von europäischer Regionalisierung völlig verändert haben. Nach herkömmlicher Auffassung hielt man sich bei der Bestimmung der bisherigen alten europäischen Regionen streng an die Territorialgrenzen der Staaten, sodass die Regionalgrenzen stets durch die jeweiligen Staatsgrenzen vorbestimmt waren. Das neue System von Euroregionen besteht auf der Bestimmung transnationaler und transkultureller Regionen und hat natürlich zahlreiche Vorteile, doch bringt es angesichts des allgemeinen Globalisierungstrends und der Identitätskrise des Menschen auch eine ganze Reihe von Risiken mit sich. Unter dem

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 3 (95),
STR. 351-372

SLUKAN ALTIĆ, M.:
HRVATSKA U...

Deckmantel von Regionalismus, Dezentralisierung und der Bestimmung natürlicher, durch keinerlei Staatsgrenzen beeinträchtigter geografischer Entitäten verbirgt sich letztendlich die Gefahr der Integration und der Schwächung nationaler Identitäten mit dem Ziel, eine übernationale europäische Identität zu schaffen.

Schlüsselbegriffe: Regionalisierung Europas, Integrierung, nationale Identität, geografische Lage Kroatiens, Euroregionen